

سلسله‌های اسلامی جدید

○ مجتبی خلیفه

فصل دوم: اسپانیای مسلمان (اندلس)، فصل ششم: شبه جزیره عربستان، فصل دوازدهم: ترکان آناتولیا و فصل شانزدهم: افغانستان و شبه قاره هند. فصول جدید کتاب عبارت‌اند از:

فصل هفتم: آفریقای غربی و آفریقای شرقی و شاخ آفریقا؛ فصل پانزدهم: آسیای مرکزی بعد از مغولان؛ فصل هفدهم: جنوب شرقی آسیا و اندونزی. گذشته از اینها تقریباً تمام فصول دیگر هم کم و بیش گسترش یا تغییر یافته است. به گفته باسورث، گستره کتاب حاضر، خیلی نزدیکتر به گستره جهان اسلام از سنگال تا بورنیو می‌باشد. کتاب سابق، ۳۵۸ صفحه و کتاب جدید ۷۵۹ صفحه می‌باشد.

از ویژگی‌های اصلی کار باسورث در این کتاب، استفاده از مراجع بسیار تاریخنگارانه، سکه‌شناسی و مشورت با اساتید متخصص این رشته در نقاط مختلف دنیا (که در مقدمه از همکاری آنها تشکر کرده است) می‌باشد. در پایان هر بخش، منابع مربوط به هر سلسله قید شده است.

کتاب حاضر از یک پیشگفتار و هفده فصل تشکیل شده که در آن مجموعاً ۱۸۶ سلسله اسلامی به همراه شاخه‌های فرعی آنها مورد بررسی قرار گرفته است. در ادامه به طور مختصر به معرفی فصول کتاب خواهیم پرداخت:

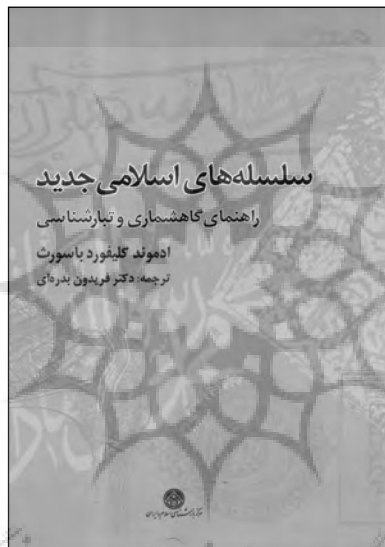
۱- خلفا: در این فصل نویسنده، گاهشماری دوران خلافت چهار خلیفه نخستین (ابوبکر، عمر، عثمان و علی(ع))، خلفای اموی و خلفای عباسی را ارائه داده است. شاخه‌های مختلف سلسله اموی (سفیانی و مروانی) و عباسی (در حلب و حران، شمال شام و در نهایت قاهره) نیز ذکر

○ سلسله‌های اسلامی جدید، راهنمای گاهشماری و تبارشناسی

و تألیف: ادموند کلیفورد باسورث

ترجمه: فریدون بدره‌ای

ناشر: تهران، مرکز بازشناسی اسلام و ایران، ۱۳۸۱

باسورث در ایران، چهره‌ای شناخته شده می‌باشد که تحقیقات و تتبعات سودمند وی بر روی تاریخ میانه ایران خصوصاً «غزنویان» بسیار با اهمیت و ارزشمند است. کتاب حاضر، سلسله‌های اسلامی جدید راهنمای گاهشماری و تبارشناسی، تکمیل شده کتاب پیشین او، سلسله‌های اسلامی است که در سال ۱۹۶۷ میلادی به وسیله «انتشارات دانشگاه ادینبورگ» منتشر گردید. کتاب سلسله‌های اسلامی توسط فریدون بدره‌ای ترجمه و برای نخستین بار در سال ۱۳۴۹ از سوی بنیاد فرهنگ ایران و برای بار دوم توسط مؤسسه مطالعات و تحقیقات فرهنگی انتشار یافت.

کتاب سلسله‌های اسلامی جدید، مزیت‌های بسیاری نسبت به کتاب پیشین باسورث دارد. این کتاب، شامل ۱۷ فصل و ۱۸۶ سلسله می‌باشد در حالی که کتاب پیشین، ۱۰ فصل و ۸۲ سلسله را دربرمی‌گرفت. فصولی که نسبت به کتاب قبلی کامل‌تر شده عبارت‌اند از:

مصحح، دربردارنده مقدمه‌ای به قلم ویلم فلور درباره اهمیت خلد برین برای تحقیقات دوره صفوی نیز هست. در پایان نیز نمایه کاملی از اشخاص، مکان‌ها، نوشته‌ها، ایل‌ها و طوایف و اشعار تهیه شده است.

۴- حدیقه‌های ششم و هفتم از «روضه هشتم»:

این بخش با عنوان ایران در زمان شاه صفی و شاه عباس دوم (۱۰۳۸-۱۰۷۱ ه. ق) با تصحیح و تعلیقات و توضیحات و اضافات دکتر محمدرضا نصیری، از سوی انجمن آثار و مفاخر فرهنگی ایران در اواخر سال ۱۳۸۰ منتشر شد و مشتمل بر تاریخ دوران شاه صفی و شاه عباس دوم صفوی است. این چاپ از مقدمه‌ای تاریخی در توصیف اوضاع ایران در روزگار دو پادشاه صفوی، همچنین مختصری در سرگذشت واله اصفهانی و ویژگی‌های کتاب خلد برین به قلم مصحح برخوردار است. در پایان کتاب نیز افزوده‌ها، تعلیقات، لغات و اصطلاحات، فهرست آیات و احادیث و تمثیلات، اشعار و مصرع‌ها، اشخاص، جاه‌ها، مشاغل و مناصب، ملل و نحل و کتابنامه آمده است.

درباره مؤلف و کتاب خلد برین:

میرزا محمد یوسف، فرزند میرزا حسین خان قزوینی و برادر محمد طاهر وحید قزوینی ظاهراً در سال ۹۸۸ ه. ق متولد شده است. پدر و برادرانش در دستگاه دیوانی صاحب شغل و مقام بودند. او نیز پس از کسب مهارت در ادب و ترسل وارد دفترخانه همایون شد و به تدریج مدارج ترقی را پیمود و به مناصب بالا رسید.

وی در زمان شاه عباس دوم، نگارش ارقام و مناشیر را به عهده گرفت و در سال ۱۰۶۶ ه. ق به وزارت توپخانه دست یافته و تا زمان شاه سلیمان در این مقام بود. او از علوم متداول آن زمان به تحصیل علوم دینی علاقه داشت و همانند سایر برادران خود در شعر و شاعری نیز دست داشت و در شعر «واله» تخلص می‌کرد.

محمد یوسف، خلد برین را در زمان حکومت شاه سلیمان به سال ۱۰۷۸ ه. ق نگاشته است و در نگارش کتاب حجیم خود از منابعی چون صفة الصفا، حبیب السیر، احسن التواریخ، فتوحات امینی، عالم آرای عباسی، ذیل عالم آرای عباسی و عباس نامه سود جسته است.

بخش عمده روضه هشتم کتاب، به ویژه حدیقه‌های ششم و هفتم به دیده‌ها و شنیده‌های مؤلف متکی است از این رو از تفصیل بیشتری برخوردار است و برای پژوهش در دوره صفوی اهمیت دارد.

گردیده است. نویسنده در این قسمت به نفوذ روزافزون فرهنگ ایرانی در جامعه عباسیان اشاره می‌نماید.

۲- اسپانیا: در این قسمت، نویسنده ابتدا حکام اموی اسپانیا از عبدالرحمن تا هشام سوم را بر می‌شمارد، سپس ملوک الطوائف یا رؤسای طوائف عرب اسپانیا از قرن ۵ تا ۷ هجری را در مرکز و جنوب اسپانیا، بسته و جزایر شرقی نام می‌برد. وی از ۱۸ حکومت کوچک محلی مسلمان و نام سرکردگان آنها یاد می‌کند.

۳- شمال آفریقا: در این فصل ۱۷ سلسله اسلامی حاکم بر شمال آفریقا از جمله ادیسیان مراکش (نخستین سلسله‌ای که اصول عقاید شیعی را البته به صورت بسیار ضعیف در مغرب رواج دادند)، بنی مدارا در سجماسه، اغالبه در آفریقه، کلبيان در صقلیه (سیسیل)، زیریان و حمادیان در تونس و الجزیره شرقی، مرابطون در شمال و غرب آفریقا و اسپانیا و غیره معرفی شده‌اند.

۴- مصر و شام: در این قسمت نویسنده به معرفی سلسله‌هایی همچون طولونیان، اخشیدیان، فاطمیان، مرداسیان، اسماعیلیان نزاری، ایوبیان و شاخه‌های مختلف آن، ممالیک و... که در منطقه مصر و شامات حاکم بوده‌اند، می‌پردازد.

۵- عراق و جزیره پیش از سلجوقیان: سلسله‌های حمدانیان در موصل و حلب، بنی مزید در حله و عراق مرکزی، مروانیان در دیار بکر، بنی عقیل در عراق و شمال سوریه و برخی سلسله‌های کوچک دیگر در این فصل، مورد بررسی قرار گرفته‌اند.

۶- شبه جزیره عربستان: نویسنده در این فصل به سلسله‌های محلی بیشماری که از بین طوائف مسلمان در شبه جزیره عربستان به حکومت مشغول بوده‌اند، اشاره نموده است. قرامطه، امامان زیدی، زیادیان، صلیحیان، بنی نجاج، آل سعود و شریفان هاشمی از معروفترین آنها محسوب می‌شوند. گستره این فصل، تمام شبه جزیره عربستان را در برمی‌گیرد.

۷- آفریقای غربی: در این فصل شاهان کبته مالی، شاهان سنگای در مالی و حوالی رود نیجر، حکمرانان کانم و بوروبو در شرق سودان و حکمرانان فولانی در شمال نیجریه به همراه

شاخه‌های فرعی مختلف آنها مورد بررسی قرار گرفته است.

۸- آفریقای شرقی و شاخ آفریقا: سلاطین کیلو در ساحل تانزانیا، که سلسله شیرازی نیز یکی از شعبات آنها محسوب می‌شوند، حکمرانان بنه‌امی تپه نزدیک کنیا، والیان مزروعی یا حاکمان موصاسادر در ساحل آفریقای شرقی، آل بوسعید در زنگبار و سلاطین هرار در حبشه. از جمله سلسله‌های معرفی شده در این فصل می‌باشند.

۹- قفقاز و سرزمین‌های غربی ایران پیش از سلجوقیان: در این قسمت به سلسله‌های گمنام اما پراهمیت منطقه قفقاز از جمله شیروان شاهیان در مشرق ماوراءالنهر، هاشمیان دربند، جُستانیان در دیلم، ساجیان آذربایجان، شدادیان اران، ابودلفیان کرچ، آل بویه، اسپهبدان دابویه و بوندی، آل زیار و... اشاره شده است.

۱۰- سرزمین‌های شرقی ایران، ماوراءالنهر و خوارزم پیش از سلجوقیان: سلسله‌های مشهوری همچون طاهریان و صفاریان در کنار خاندان‌های حاکم محلی همچون سیمجوریان در خراسان و قهستان، الیاسیان در کرمان، بانيجوریان در بلخ و تخارستان، آل محتاج در چغانیان و... از مباحث مطرح شده در این فصل هستند.

۱۱- سلجوقیان، وابستگان آنها و اتابکان: در این قسمت سلجوقیان بزرگ در ایران و عراق به همراه سلجوقیان شام و سلجوقیان کرمان معرفی شده‌اند. اتابکان که حکومت‌های دست نشانده دوره سلجوقی بودند و با ضعف آنها قدرت زیادی به دست آوردند نیز، در این فصل معرفی شده‌اند که معروفترین آنها: اتابکان سلغری فارس، اتابکان یزد، آذربایجان و... می‌باشند.

۱۲- ترکان در آناتولیا: در این فصل ابتدا به سلسله‌های کوچک مسلمان حاکم بر منطقه آناتولی مثل سلجوقیان روم، دانشمندیه و چندین سلسله کوچک محلی دیگر و در نهایت سلسله سلاطین عثمانی اشاره شده است.

۱۳- مغولان و جانشینان آنها در آسیای مرکزی و اروپای شرقی: این فصل به ارائه فهرست سلاطین خاندان‌های مختلف مغول در آسیای مرکزی، اروپای شرقی، چین و... اختصاص دارد. در این قسمت خان‌های بزرگ مغول، ایلخانان ایران، خان‌های اردوی زرین در سبیری، و... معرفی شده‌اند.

۱۴- ایران بعد از مغول: در این فصل، ابتدا سلسله‌های محلی پس از ایلخانان مثل آل کرت، آل مظفر، آل اینجو، آل جلایر، سربداران معرفی شده سپس به ترتیب تیموریان، ترکمانان قراقویونلو و آق‌قویونلو، مشعشعیان، صفویان، افشاریان، زندیان، قاجاریه و خاندان پهلوی تا استقرار جمهوری اسلامی مورد بررسی قرار گرفته است.

۱۵- آسیای مرکزی پس از مغولان: در این فصل کوتاه، سلسله شیانیان، طغای تیموریان، منغیت‌ها، خان‌های قنقراتی و خان‌های مینگ و سران آنها معرفی شده‌اند.

۱۶- افغانستان و شبه قاره هند: سلسله غزنویان و دوره‌های مختلف این سلسله در افغانستان و ایران و سپس هندوستان، غوریان، سلاطین دهلی، سلاطین بنگال، کشمیر، گجرات و دیگر سلسله‌های گمنام هندی از موضوعات مطرح شده در این فصل می‌باشند.

۱۷- جنوب شرقی آسیا و اندونزی: سلسله‌های مسلمان حاکم بر جنوب شرقی آسیا و اندونزی که کمتر شناخته شده در این فصل معرفی شده‌اند که از جمله آنها می‌توان به حکمرانان مالاکا و سلطان‌های اچه سوماترا اشاره نمود.

کتاب با نمایه کسان، سلسله‌ها، جای‌ها و کتاب‌ها که فهرست کاملی است، خاتمه می‌یابد. نویسنده در پایان معرفی هر سلسله، کتابشناسی آن سلسله را نیز ذکر کرده که هم بر غنای کار افزوده و هم برای علاقه‌مندان به جهت بررسی بیشتر آن سلسله مؤثر می‌باشد. ذکر تواریخ براساس سال‌های میلادی و قمری هر دو صورت گرفته که کاری پسندیده است. به طور کلی، باسورت در این کتاب کار فوق‌العاده‌ای انجام داده، بررسی ۱۸۶ سلسله اسلامی با شاخه‌های فرعی و مختلف‌شان که بیش از نیمی از آنها ناشناخته مانده بوده و اطلاعات کمی راجع به آنها وجود داشته، نیازمند به تلاش و صرف وقت بسیاری بوده که او چنین کاری را انجام داده است و به این لحاظ قابل تقدیر می‌باشد.

ترجمه کتاب، همچون دیگر آثار مترجم محترم، آقای فریدون بدره‌ای سلیس و روان است.